

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş:23.04.2020 ✓Accepted/Kabul:24.05.2020

DOI: 10.30794/pausbed.725855

Araştırma Makalesi/ Research Article

Altınörs, G. (2020). "Devamlılık mı Kırılma mı? Brexit Sonrası Dönemde Birleşik Krallık-Türkiye İlişkilerinin Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi"
Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı 40, Denizli, s. 285-302.

DEVAMLILIK MI KIRILMA MI? BREXIT SONRASI DÖNEMDE BİRLEŞİK KRALLIK-TÜRKİYE İLİŞKİLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

Görkem ALTINÖRS*

Özet

Bu çalışmanın amacı Brexit'in Birleşik Krallık-Türkiye ilişkileri üzerindeki etkisini karşılaştırmalı dış politika analizi ile incelemektir. Bu bağlamda ikili ilişkilerin Brexit sonrasında bir devamlılığa mı yoksa kırılmaya mı işaret ettiği sorgulanmaktadır. Analiz için resmi demeçler veri olarak kullanılmıştır. Haziran 2016'da gerçekleşen Brexit referandumunun Birleşik Krallık dış politikası üzerinde çok büyük bir etkiye sahip olduğu ileri sürülebilir. Bu etkinin boyutları ve sınırlarını karşılaştırmalı olarak incelemek sürecin neler getireceğini anlamak açısından son derece önemlidir. Aynı dönemde Türkiye'nin dış politikasının da Suriye'deki iç savaş ve mülteci krizi gibi nedenlerle Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa Birliği ile çalkantılı bir süreç içerisinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Temmuz 2016'da Türkiye'de başarısız bir darbe girişimi olmuştur. Bu süreç içerisinde gerçekleşen Birleşik Krallık-Türkiye yakınlaşması dikkate değerdir. Bu makalede bu yakınlaşma üç alt-başlık altında incelenmektedir: (1) Terörle mücadele, bölgesel güvenlik ve Suriye iç-savaşı, (2) Avrupa Birliği ve Kıbrıs ve (3) Ticaret ve Ekonomik İş-birliği. Bu çalışmanın ana argümanı ikili ilişkilerin Brexit sonrası dönemde bir kırılma göstermedikleri, aksine güçlenerek devam ettiği üzerine kuruludur.

Anahtar Kelimeler: *Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri, Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi, Brexit, Ticaret, Güvenlik.*

CONTINUITY OR RUPTURE? A COMPARATIVE FOREIGN POLICY ANALYSIS OF THE UK-TURKEY RELATIONS IN THE POST-BREXIT ERA

Abstract

This paper aims to analyse the impact of Brexit on UK-Turkey Relations with a comparative foreign policy analysis. The article evaluates whether there is a continuity or rupture in the trajectory of the British-Turkish relations in the aftermath of Brexit. The official statements from both sides are used as data for the analysis. Arguably, the British foreign policy has been particularly affected by the Brexit referendum in June 2016. It is imperative to comparatively investigate the scope and limits of this impact to understand the course of this process. Meanwhile, because of the Syrian civil war and the refugee crisis, Turkish foreign policy has been on a troublesome phase with the US and the EU as well. There was also a failed coup attempt in Turkey in July 2016. The rapprochement between the UK and Turkey has been significant in this process. This article analyses this rapprochement under three sub-titles: (1) Counter-terrorism, regional security, and the Syrian civil-war; (2) the European Union and Cyprus; and (3) Trade and Economic Co-operation. This study argues that, in the post-Brexit era, the bilateral relations between Turkey and the UK have not shown any sign of rupture, but instead, there is a strengthening continuity.

Key Words: *Turkey-United Kingdom Relations, Comparative Foreign Policy Analysis, Brexit, Trade, Security.*

*Dr. Öğr. Üyesi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, BİLECİK.
e-posta: gorkem.altinors@bilecik.edu.tr (orcid.org/0000-0001-7314-9349)

1. GİRİŞ

23 Haziran 2016 tarihinde gerçekleşen Birleşik Krallık (bundan sonra *BK*) Avrupa Birliği (bundan sonra *AB*) üyeliği referandumu sonucunda 'Brexit', yani AB'den ayrılma kararı çıkmasının ardından BK kendisini bir anda büyük bir siyasi krizin ortasında buldu (Aras ve Günar, 2018). Bunun sonucunda yalnızca BK değil, AB ve Türkiye de dış politikalarında ciddi yeniliklere gitmek durumunda kaldı (Dee ve Smith, 2017; Haastrup vd., 2019). Dönemin başbakanı Muhafazakâr Parti (*Conservative Party*) lideri David Cameron hem 2014 İskoçya'nın bağımsızlık referandumunda hem de 2015 genel seçimlerinde büyük bir başarı gösterince, seçimlerde de söz verdiği üzere 23 Haziran 2016 tarihinde Brexit Referandumunun yapılacağını duyurdu (The Guardian, 2016a). Aklında seçimde verdiği sözü tutmak, son iki seçimdeki başarısını referandumda kazanması muhtemel *Remain* yani AB üyesi olarak kalma tarafının liderliğini yaparak yeni bir seçim başarısına imza atarak perçinlemek (Connelly, 2018) ve yükselen aşırı sağın genel talebi olan AB'den ayrılma argümanını seçimde başarısızlığa uğratarak bu yöne kayacak oyları partisine çekmek gibi stratejiler vardı (Jensen ve Snaith, 2016). Kendisi, Hazine Şansölyesi George Osborne ve İçişleri Bakanı Theresa May *Remain* saflarında yer alırken partisinden Boris Johnson, Michael Gove gibi isimler *Leave* yani ayrılık safında yer aldı. İşçi Partisi¹ (*Labour Party*) ve Liberal Demokratlar (*Liberal Democrats*) *Remain* safında yer alırken, 2015 seçimlerinde yaklaşık %13 oy alan ancak dar bölge seçim sistemi nedeniyle sadece bir milletvekili çıkarabilen aşırı sağcı UKIP (UK Independence Party, BK Bağımsızlık Partisi) *Leave* kampanyasına destek verdi. Referandum sürecinde, BK-Türkiye ilişkileriyle ilgili olarak ve çok da ironik bir şekilde, Türkiye özellikle de *Leave* kampanyasının ana başlıklardan birini oluşturdu². 23 Haziran akşamı oylar sayılmaya başlandığında sonuçlar çok şaşırtıcıydı ve oy sayım işlemi tamamlandığında Brexit kararı alındı. Bu karar, %52 ve %48 gibi birbirine çok da yakın bir oy oranı ile belirlendi. Bu sonuç kimi yazarlara göre sadece BK tarihinde ilk kez ülkenin dış politikasının yönetici sınıfın, aydınların ve gençliğin isteklerinin tersi yönünde şekilleneceğini simgelemekle kalmıyor, aynı zamanda AB'nin 60 yıllık genişleme ve entegrasyon politikalarının da mağlubiyetini temsil ediyordu (Watkins, 2016). Bu sonuç diğer AB ülkeleri arasında da bu tür referandumları tetikleyebilirdi (Oliver, 2016). Referandum sonuçlarının açıklanmasının hemen ardından Cameron istifa etti ve yerine beklediği üzere Johnson ya da Gove değil, kendisi de *Remain* safında yer almış May geldi. May hali hazırda göçmen karşıtı politikaları ile bilinmekteydi ancak AB karşıtı değildi. Yine de Brexit müzakerelerini yürütecek ve ayrılma kararını resmiyete dökcek olan 50. Madde'yi yürürlüğe sokacak kişi olmayı da göze alarak BK tarihinin ikinci kadın başbakanı olarak atandığında tarihler 13 Temmuz'u gösteriyordu.

Bu tarihten sadece iki gün sonra Türkiye'de de beklenmedik gelişmeler yaşandı. Ankara ve İstanbul'da alçaktan uçan ve ses duvarını aşarak sonik patlamalara neden olan savaş uçakları, Boğaziçi Köprüsü'nü tutan ve trafiğe kapatan askerler ve sonrasında da sokaklara inen tanklar tek bir şeye işaret ediyordu, bir darbe girişimi. Ordu içinde örgütlenmiş bir grup subayın emir-komuta zincirinin dışında bir harekate giriştiği açıktı. Büyük sokak çatışmalarının ve neredeyse bir iç savaş halinin sonucunda sabaha karşı darbeciler kaybetti ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ile Başbakan Binali Yıldırım ve hükümeti devrilmedi. Darbeciler ya tutuklandı ya da ülke dışına kaçmak zorunda kaldı. Hemen ardından ilan edilen OHAL kapsamında FETÖ bağlantılı olduğu ileri sürülen tüm askerler tutuklandı ve KHK'lar aracılığıyla tüm devlet kurumlarında on binlerce devlet görevlisini kapsayan tasfiyelere girişildi. OHAL 2016-2018 arasında sekiz kere uzatıldı ve KHK ile tasfiyeler FETÖ'nün boyutlarını aşarak birçok muhalif kesimi de kapsayan bir biçimde devam etti. Bu bağlamda 15 Temmuz 2016 Türkiye Başarısız Darbe Girişimi (bundan sonra *15 Temmuz*) sonrasındaki dönemde Türkiye'de yükselen otoriterlik birçok yerde olduğu

1 Bu noktada İşçi Partisi lideri Jeremy Corbyn'in 'gönülsüz' olarak *Remain* saflarında yer almasından (Erol, 2020) ve Muhafazakâr Parti'nin tarafsız kalarak her iki kampanyayı da destekleyen siyasiler içermesinden kısaca bahsetmek gerekebilir. Corbyn, siyasi kariyeri boyunca sosyalist argümanlarla AB projesine karşı çıkmış olmasına rağmen (hatta sol-kanat AB karşıtları kendilerini kampanya sürecinde *Lexit* olarak adlandırdılar) 2016 yılında gönülsüz bir şekilde de olsa *Remain* kampanyasını destekledi. Bunda İşçi Partisi içerisindeki Brexit konusundaki derin yarılma etkili oldu. Özellikle Londra'da ve kuzeydeki belli başlı büyük kentlerde yaşayan daha genç İşçi Partililer AB'de kalma yanlısıyken, İşçi Partisi'nin kaleleri olan kuzeydeki daha küçük kentlerde oturan daha yaşlı İşçi Partililer AB'den ayrılma yanlısı bir tutum sergilediler. 2019 Aralık ayında seçim mağlubiyeti sonrasında istifa edene kadar Corbyn bu konuda sürekli eleştirildi. Tory'ler içinde de benzer bir ayırmadan söz edilebilir ki partinin her iki kampanyayı da destekleyen siyasileri bulundurması bunun bir göstergesi oldu. AB'den ayrılma kararının BK'da bu denli partiler üstü bir boyutta yaşanmış olması giderek derinleşen Kuzey-Güney ayrımı ve nesiller arası ayrım gibi birçok sosyo-ekonomik faktörü içerisinde barındıran başlı başına bir çalışma konusudur ve bu makalenin kapsamının dışındadır.

2 Buradaki ironi hem BK'nın resmi devlet politikasının Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemek yönünde olmasında, hem de Türkiye'nin üye olmamasına ve yakın bir gelecekte de üyelik şansının bulunmamasına rağmen kampanyada sık sık BK'nın AB'de kalması sonucunda Türkiyeliler göçmenlerin işgaline uğrayacağı söyleminin dile getirilmiş olmasındadır. Bununla birlikte BK diplomatlarının AB yetkilileri ile 1,5 milyona yakın ayrıcalıklı pasaport (diplomatik, hususi, hizmet) sahibi Türkiyelilerin Schengen ile birlikte BK'ya da vizesiz girebilmesi için yapılan 'gizli' görüşmelere katıldığı gibi haberler kampanyada kullanılmıştır (The Sunday Times, 2016).

gibi İngiltere basınında da gündemi meşgul etmeye devam etti (Independent, 2017). Türk hükümetinin otoriter bir yolda ilerlediğine dair eleştirilere rağmen, May hükümeti Erdoğan yönetimine daha ileri seviyede ticaret ve güvenlik iş-birliği için yaklaştı ve £100 milyon değerindeki savaş uçakları anlaşması Türkiye ve BK arasında 'devasa' bir serbest ticaret anlaşmasının arzulandığı açıklamalarının ardından onaylandı.

BK ve Türkiye'deki bu iki siyasi kriz bir aydan kısa bir sürede yaşandığı halde her iki ülkenin siyasi tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Bu çalışmada temel soru, Brexit sonrası dönemde BK ile Türkiye arasındaki ilişkilerde bir kırılma mı yoksa bir devamlılık mı olduğudur. Bu çalışmada amaç Brexit'in BK-Türkiye ilişkileri üzerindeki etkisini karşılaştırmalı dış politika analizi ile incelemektir. Makalede bu analiz için resmi demeçler veri olarak kullanılmıştır. Her iki hükümetin de çeşitli kurumlarının internet sitelerindeki çoğunlukla 2016 ve 2017 yıllarına ait bilgi notlarının karşılaştırmalı nitel bir analizi yapılmıştır. Bu çalışmanın ana argümanı ikili ilişkilerin bu Brexit krizinden çok etkilenmedikleri ve normal seyrinde, hatta güçlenerek devam ettiği üzerine kurulmuştur. İlişkilerin güçlendirilmesindeki bu heves her iki ülkenin de AB ile olan ilişkilerinin, özellikle de ticaret ve güvenlik konularında başarısızlığa uğramasından kaynaklanmıştır. Bu bağlamda makalenin odak noktası olan iki ülkenin karşılıklı dış politikalarının bu iki kriz sonrasında nasıl bir seyir izlediği ve geleceğe dair ne vadettiği bu krizlerin anlaşılması açısından son derece önemlidir. Bu çalışma ikili ilişkilerin bu krizlerin ardından başka bir kriz doğurmadığı ve ilişkilerin normal seyrinde gittiğini savunmaktadır. Konunun aktifliği ve yeniliğinden dolayı veri seti olarak Türkiye ve BK hükümetlerinin internet kaynakları kullanılacak ve internet kaynakları üzerinden elde edilecek veri üzerinden karşılaştırmalı dış politika analizi yapılacaktır. Her iki konu üzerine de literatür yeni yeni gelişmekte ve yeterli kaynak oluşturmamaktadır. Örneğin Brexit ve popülizm (Freeden, 2017; Richet, 2018), Brexit, küresel Trumpizm ve toplumsal cinsiyet (Hozic ve True, 2017), Brexit ve Trump'ın zaferi (Schmidt, 2017), Brexit ve Hayekçi düşünce (Worth, 2017), Brexit'in ekonomi politikası (Thompson, 2017), BK'nın post-Brexit dünyadaki algısı (Adler-Nissen vd., 2017), Brexit sonrası BK-ABD ilişkileri (Rees, 2017), Brexit ve Trumpizm'in ilişkisi (Wilson, 2017), göç politikalarının Brexit üzerindeki etkisi (Goodwin ve Milazzo, 2017), Brexit'in Londra'nın finans merkezi olması üzerindeki etkisi (Hall ve Wójcik, 2018), Polanyi'nin düşüncelerinin Brexit üzerindeki etkisi (Hopkin, 2017), serbest dolaşım ve Brexit (Parker, 2017), Brexit'in Kuzey İrlanda ve BK ilişkilerine etkisi (Gormley-Heenan ve Aughey, 2017), Brexit'in İskoçya ve BK ilişkilerine etkisi (McHarg ve Mitchell, 2017), Brexit'in Galler ve BK ilişkilerine etkisi (Hunt ve Minto, 2017), Brexit ve BK-Almanya ilişkileri (Wurzel, 2018), Brexit ve ulusal kimlik (Henderson vd., 2017), Brexit ve jeopolitik (Bachmann ve Sidaway, 2016), Brexit ve kamu hukuku (Chalmers, 2017), Brexit ve katarsis (Duke, 2018), Brexit ve insan kaçakçılığı (Ventrella, 2018), Brexit ve Avrupa hukuku-anayasacılığı (Cengiz, 2017; Karacan, 2017), Brexit ve Avro-şüphecilik (Çolak ve Bozkaya, 2018), Brexit ve Avrupalılaşıma (Soytürk, 2017), Brexit ve ekonomik oy verme (Goes, 2018), Brexit ve Merkezi-Orta Avrupa (Hekimler, 2017), Brexit ve organik kriz (Jessop, 2017), Brexit ve Avro Bölgesi'nin geleceği (Kılıcı, 2018), Brexit ve BK'nın AB'den kopuş modelleri (Konuralp ve Adaş, 2018), Brexit ve din-oy verme ilişkisi (Kolpinskaya ve Fox, 2019), Brexit ve teknokratik faydacılık (Lee, 2018), Brexit ve *post-truth*³ siyaseti (Marshall ve Drieschova, 2018), Brexit ve BK'nın iklim siyaseti (Moulton ve Silverwood, 2018), Brexit ve BK ekonomisi (Pollard, 2018), Brexit ve güvenlik ile savunmada çok-terafıllık (Xavier, 2018), Brexit ve sosyal inovasyon (Yavuzaslan, 2017) ve Brexit ve tarihsel değişim (Wincott, 2017) gibi konularda çalışmalar yapılmıştır.

Literatürde BK ile Türkiye'nin ikili ilişkilerinin Brexit sonrası dönemde nasıl bir seyir izlediği üzerine çok az sayıda çalışma vardır. Brexit ve Türkiye üzerine yapılan bazı çalışmalar Türkiye'nin AB üyelik sürecinin Brexit Referandumunda nasıl bir rol oynadığı ile (Ker-Lindsay, 2017; Gasırmzade, 2018) ve Brexit'in Türkiye ulusal gazetelerindeki temsili ile (Kaymas, 2017) ilgilidir. Bunların dışında DEİK için hazırlanmış bir rapor (Gürsoy, 2019a) ve yine aynı yazarın Aston Üniversitesi için hazırlanmış bir rapordaki bölümü de (Gürsoy, 2019b) BK-Türkiye ilişkilerinin Brexit sonrasında ne yönde seyredeceğini analiz etmektedir. Özellikle DEİK için hazırlanmış rapordaki verilere yer yer bu makalede de yer verilecektir.

BK-Türkiye ilişkileri çok eski bir tarihe sahip olup bugün çok boyutlu bir noktadadır. Dışişleri Bakanlığı verilerine göre Osmanlı-İngiltere arasındaki diplomatik ilişkilerin tarihi 1583'e kadar geri götürülebilmektedir⁴. Bugün hem BK hem Türkiye NATO'nun önemli üyeleridir ve bu bağlamda müttefik ülkelerdir. İki ülke arasındaki ilişkiler birçok açıdan daha önce incelenmiştir. Örneğin, Göktepe (1999) 1959-65 yılları arasındaki ilişkileri CENTO bağlamında

3 Hakikat-sonrası siyaset.

4 Ayrıca bkz. Horniker (1942), Köymen (1967), Frangakis-Syrett (1992), Millman (1998).

incelemiş, Gülmez (2017) ise diplomatların dış politikadaki rolü bağlamında 1930'larda iki ülke arasındaki yakınlaşmayı araştırmıştır. Benzer bir şekilde iki ülkenin 1930'ların ikinci yarısındaki yakınlaşmalarını Barlas ve Gülmez (2018) sorunsallaştırmıştır⁵. İki ülke arasında 2007 yılında imzalanan "Türkiye-İngiltere Stratejik Ortaklık Belgesi (SOB)" 2010 yılında yenilenmiş ve belge ilişkileri 'İkili İlişkiler, İkili Ticaret ve Yatırımlar, Türkiye'nin AB Üyeliği, Bölgesel İstikrar ve Barış, Kıbrıs, Savunma, Küresel Güvenlik, Küçük ve Hafif Silahların Yasadışı Ticareti, Yasadışı Göçle Mücadele, Enerji Güvenliği ve Düşük Karbonlu Yakıt Geleceği, Kültürlerarası Diyalog ile Eğitim ve Kültür" alanlarında başlıklar altında özetlemiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2017a). 2016 yılındaki krizlerden sonra ikili ilişkilerde özellikle ekonomik, güvenlik ve AB konularına vurgu yapılmıştır. Bu nedenle BK-Türkiye ilişkileri bu çalışmada üç başlıkta incelenecektir: (1) Terörizmle Mücadele, Bölgesel Güvenlik ve Suriye, (2) AB ve Kıbrıs, (3) Ticaret ve Ekonomik İş-birliği.

2. TERÖRİZMLE MÜCADELE, BÖLGESEL GÜVENLİK VE SURIYE İÇ SAVAŞI

Bu alt-başlıkta BK-Türkiye ilişkilerinin terörizmle mücadele, bölgesel güvenlik ve Suriye İç Savaşı boyutları incelenecektir. Brexit ve 15 Temmuz sonrası BK-Türkiye ilişkileri terörizmle mücadele ve Suriye merkezli bölgesel güvenlik konularında değişmeden, tam bir uyum içinde gitmektedir. Bu iki krizin öncesinde 7 Mart 2016 tarihinde BK Başbakanı Cameron ve Türkiye Başbakanı Ahmet Davutoğlu AB-Türkiye zirvesinde buluşmuş ve Suriye'deki durum ile ilgili olarak tüm tarafların ateşkese saygı göstermesi ve insani yardım için alan açması gerektiği konusunda tam bir fikir birliğine varmışlardır (Gov.uk, 2016a). Tam bir hafta sonra ikili Ankara'daki bombalı saldırıdan sonra telefonda görüşmüşler ve Suriye'deki durum üzerine olan fikir birliğini yeniden vurgulamışlardır (Gov.uk, 2016b). Brexit referandumu sonrasında David Cameron görevini bırakmadan hemen önce ve 15 Temmuz girişiminden 6 gün önce Cameron ve Cumhurbaşkanı Erdoğan Varşova'da düzenlenen NATO zirvesinde bir araya gelmişlerdir. Cameron İstanbul'daki havaalanı saldırılarından duyduğu üzüntüyü dile getirmiş ve terörizmle mücadelede yakın ve ikili güvenlik iş birliklerinin önemine dikkat çekmiştir. İkili IŞİD ile olan mücadelede kararlılığın Suriye'de çatışmaların bitmesi noktasında ne kadar önemli olduğunun altını çizmiştir (Gov.uk, 2016c). 15 Temmuz'un hemen ardından BK Hükümeti derhal Kabine Ofisi Briefing Odası'nı (*Cabinet Office Briefing Room*) toplamış ve bu acil durum toplantısında Türkiye ile yakın güvenlik ve terörle mücadelede iş birliği kararı alınmıştır (Gov.uk, 2016d). 15 Temmuz sonrasında ise BK yeni Başbakanı Theresa May 15 Temmuz'dan üç gün sonra Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve ABD'den Sorumlu Devlet Bakanı Sir Alan Duncan'ı özel olarak Türkiye'ye yollamış ve dayanışma mesajı vermiştir. Bu 15 Temmuz sonrası Batı'dan Türkiye'ye bakan düzeyindeki ilk ziyaret olmuştur (Milliyet, 2017). Bunun üzerine Başbakan Binali Yıldırım 27 Temmuz 2016 tarihinde *The Guardian* gazetesine verdiği mülakatta şu sözlerle teşekkür etmiştir:

"Ben son olarak şunu söyleyeyim: Bu olay üzerine İngiltere'nin yeni çiçeği burnunda Başbakanı bir bakanını bize gönderdi, özel olarak gönderdi ve bizimle bu konuda dayanışma içerisinde olduğunu ifade etti. Kendisi bomba atılan Meclis binasını da görme fırsatı buldu. Özellikle İngiltere Başbakanı Bayan Theresa May Hanımefendiye de teşekkür ediyorum" (Başbakanlık Basın Merkezi, 2016).

Yukarıdaki alıntıdan da anlaşılacağı üzere, Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım, aynı dönemde Batı'yı darbe girişimi sırasında ve girişim sonrasında Türkiye'nin yanında olmamakla suçlarken⁶, BK için tam tersi ifadeleri kullanmış ve vurgulu bir biçimde teşekkür etmiştir. BK Dışişleri Bakanı Boris Johnson⁷ 25 ile 27 Eylül 2016 tarihleri arasında dayanışma mesajı vermek için resmi ziyaretle Türkiye'ye gelmiş ve AB Bakanı ve Başmüzakereci, Dışişleri Bakanı, Başbakan ve Cumhurbaşkanı seviyelerinde görüşmeler yapmış ve 15 Temmuz'da hasar gören TBMM'yi ziyaret etmiştir (Dışişleri Bakanlığı, 2016). *Leave* kampanyasının liderlerinden bir tanesi olan ve kampanyasında Türkiye karşıtı bir çizgi tutan Johnson'ın May tarafından Dışişleri Bakanı olarak atanması hali hazırda büyük bir sürpriz olmuş iken, Johnson'ın Türkiye ziyareti ayrıca bakan olmadan önce yaptığı bazı gaflar nedeniyle de bir

5 Konu ile ilgili olarak, 2020 yılında Türk-İngiliz ilişkileri Dergisi (Journal of Anglo-Turkish Relations) yayın hayatına başlamıştır.

6 Örneğin Yıldırım, daha sonra 2020 yılında AB ve ABD'nin 15 Temmuz sırasındaki tavırlarını değerlendirdiği bir mülakatta şunları söylemiştir: "Başlangıçta sessiz kaldılar. Darbeyi bastırdık 'bunları fazla hırpalamayın' dediler. Üzerlerine gidince aylar sonra bakanlarını yollayıp 'dayanışma içindeyiz' dediler. Sadece İngiltere hızlı davrandı ve duruşunu muhafaza ederek yanımızda oldu. Ancak AB iyi sınav vermedi. ABD zaten darbenin oluşturulduğu yerd" (Haber7, 2020).

7 Johnson, Osmanlı'nın son Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in torununun oğludur.

hayli ilginç olmuştur⁸. Özür dileme meselesinin gündeme gelmediği görüşmelerde Johnson FETÖ ile ilgili şunları söyleyerek Türkiye'nin yanında olduğunu göstermiştir:

“Gülenizm ve onların davranış şekli aslında BK’da bizim yeni karşılaştığımız şeylerden bir tanesi. Biz Türkiye’deki meslektaşlarımızdan bu örgütün ne olduğuyla ilgili bilgiler alıyoruz. Böyle bir cemaatin unsurlarıyla ve detaylarıyla ilgili olarak bilgi alıyoruz. Temmuz’da olanlar gerçekten çok şiddet içerikliydi. Son derece gizlice yapılmış bir şeydi. Bunun sonuçlarına çok ciddi şekilde bakmamız gerekiyor” (BBC, 2016a).

BK ile Türkiye’nin Suriye meselesindeki konumlarının da aynı olduğunu belirten Johnson iki ülke arasında ‘yeni bir ortaklığın’ geliştirilmesini amaçladıklarını söylemiştir. Konuşmasında Suriye rejimini Halep ve Suriye’nin geri kalanında yaşananlar için suçlayan Johnson, hükümetinin ve Türkiye’nin çok güçlü bir biçimde aynı pozisyonda olduğunu belirtmiştir. Johnson Gaziantep ve Nizip’te hem mülteci kamplarını gezerek bilgi almış hem de Türkiye’de yaşayan Suriyeli muhaliflerle görüşmüştür (Gov.uk, 2016e).

19 Ekim 2016 tarihinde ise Sir Alan Duncan bu kez BK Avrupa Bakanı sıfatıyla yeniden Türkiye’yi ziyaret etmiş ve en üst seviyede diplomatik temaslarda bulunmuştur. Duncan, BK ve Türkiye’nin yakın ortak olduklarını ve mülteci krizi ve terörle mücadele gibi konularda ortak menfaatlerinin olduğunu vurgulamış, 15 Temmuz sırasındaki cesareti alkışladığını belirtmiş, ancak darbe girişimi sonrasında verilen tepkinin ölçülü ve uluslararası hukuka uygun olması gerektiği konusunda hükümeti uyarmıştır. Türkiye’nin terörizmle mücadelesi noktasında önemli bir zamanda ülkeyi ziyaret ettiği belirten Duncan, hem terör saldırıları sonrasında yaşanan can kayıpları nedeniyle başsağlığı dilemiş, hem de PKK’yı şiddete son vermeye ve barış sürecine geri dönmeye davet etmiştir (Gov.uk, 2016f).

12 Aralık 2016 tarihinde BK Başbakanı Theresa May Cumhurbaşkanı Erdoğan’ı telefonla arayarak İstanbul’daki terör saldırıları nedeniyle üzüntülerini dile getirmiş, saldırıları kınamış ve BK’nın Türkiye ile her türlü terör formuna karşı mücadelede omuz omuza olduğunu belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın teşekkür etmesinin ardından ikili, gelecek görüşmelerini dört gözle beklediklerini belirtmiştir (Gov.uk, 2016g). 3 Ocak 2017 tarihinde Türkiye’yi yeniden ziyaret eden Sir Alan Duncan 1 Ocak günü Reina adlı gece kulübündeki saldırıyı kınadığını söylemiş ve benzer dayanışma mesajları vermiştir (Başbakanlık Basın Merkezi, 2017a). FETÖ, PKK ve IŞİD ile ilgili ortak tavır BK Avam Kamarası Dış İlişkiler Komitesi Heyeti’nin Türkiye’de Başbakanlık seviyesinde yaptığı ziyaret sırasında da vurgulanmıştır (Başbakanlık Basın Merkezi, 2017b). Benzer bir destek May’in sözcüsünden insan hakları ihlalleri konusunda da gelmiştir. Sözcü BK Başbakanı May’in Ocak 2017’deki ziyareti sırasında Türkiye’de insan hakları ihlallerini gündeme getirip getirmeyeceği konusunda gazetecilerden gelen bir soru üzerine, “Türkiye’nin demokrasisini ve kurumlarını desteklediğimizi açıkça belirttik... Başbakan [May] bu fırsatı desteğimizi yinelemek için kullanacak ama Türkiye’nin [darbe girişimine] yanıtının orantılı olması gerektiği konusunda açık olacağız ve tabii ki bu konuları gündeme getirmeye devam edeceğiz” demiştir (BBC, 2017a).

28 Ocak 2017 tarihinde BK Başbakanı Theresa May, ABD’de Kasım ayında başkan seçilen Donald Trump’un resmen göreve başlama törenine (*inauguration*) katılıp onunla başkan sıfatı ile görüşen ilk yabancı devlet temsilcisi olduktan hemen sonra Türkiye’ye resmi temaslarda bulunmak üzere gelmiştir. Türkiye Başbakanlık’ı resmi ziyareti bir basın açıklamasıyla şu sözlerle duyurmuştur:

“Ziyaret çerçevesinde yapılacak görüşmelerde, Türkiye-BK ikili ilişkilerinin farklı veçheleri ele alınarak işbirliğinin derinleştirilmesi imkânlarının gözden geçirilmesi, terörizmle mücadele, Kıbrıs çözüm süreci ve AB konularının yanısıra güncel bölgesel ve uluslararası konuların ele alınması öngörülmektedir” (Başbakanlık Basın Merkezi, 2017c).

May, Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşükten sonra basın toplantısında Türkiye’nin BK’nın en eski dostlarından biri olduğundan, diplomatik ilişkilerin 400 yıllık bir tarihe sahip olduğundan, ancak yine de gelecekte daha da güçlü bir ortaklık için yapılacak çok şey olduğundan bahsetmiştir. 15 Temmuz sonrasında BK’nın çok çabuk bir reaksiyon göstererek Türkiye’nin yanında olmasından gurur duyduğunu söyleyen May, artık Türkiye’nin darbe sonrasında demokrasisine hukukun üstünlüğü ve uluslararası insan hakları kurallarına saygı göstererek

⁸ Johnson, mayıs ayında *The Spectator* adlı dergide Cumhurbaşkanı Erdoğan hakkında hakaretler içeren bir şiir yayınlamıştı (The Spectator, 2016).

bağlanması gerektiğini belirtmiştir. May daha sonra Erdoğan ile birlikte IŞİD'le mücadele ve Suriye'de barış şartlarının oluşturulması konusunda görüşmelerini söylemiştir. Bunun ardından Türkiye ile birlikte ortak hava savunması projeleri geliştirmek üzere anlaşmalarını vurgulamıştır (Gov.uk, 2017a). May daha sonra Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım ile görüşmüş, BK-Türkiye ilişkisinin BK'ya yönelik terörist tehditlerin safdışı bırakılması konusunda hayati olduğunu vurgulamış ve Türkiye'nin hali hazırda Suriye kaynaklı ve Batı'daki ülkeleri hedef alan tehditlerle özellikle de Suriye'den ayrılan yabancı savaşçılarla mücadele ettiğini belirtmiştir⁹. Ülkesinin Türkiye ile birlikte Suriye'de IŞİD ile savaştığını, barış şartlarını oluşturduğunu, toplu göç ile mücadele ettiğini söyleyen May, Türkiye'nin 3 milyon göçmeni kabul ederek gösterdiği cömertliği takdir etmiş ve ülkesi BK'nın bu konuda elinden geleni yapma konusunda söz verdiğini hatırlatmıştır. May en son Türkiye'nin şu anda bir bölgesel güç ve anahtar role sahip bir NATO müttefiki olarak tarihsel rolünü kararlılıkla oynadığının altını çizmiştir.

"Bugün Türkiye ile birlikte yeni bir stratejik ortaklık kurarak güvenlik iş birliğimizi güçlendirmeye karar verdik. Bu her iki hükümete ve güvenlik servislerine istihbarat paylaşımı, hava savunması ve iç güvenlik konularında daha da yakın beraber çalışma fırsatı verecektir. Bu ortaklık Türkiye'nin terör tehditlerine maruz kaldığı bugünlerde ona yardım edecektir. Son 18 ayda 1500 Türk vatandaşı ve güvenlik personelinin terörist saldırılarda öldürüldüğünü asla unutmamalıyız. Aynı şekilde bu ortaklık her yıl Türkiye'yi ziyaret eden 1,7 milyon Britanyalıyı da koruyacaktır. Yani bu hepimizin için hayati bir ortaklıktır" (Gov.uk, 2017b).

Hava savunması alanındaki ortaklık Türk savaş uçağı yapımı için imzalanan anlaşma ile perçinlenmiştir. Anlaşmanın £100 milyon (yaklaşık \$125 milyon) değerinde olduğu belirtilmiştir (The Guardian, 2017). Türkiye'de yükselen aşırı otoriterliğe ve yaşanan yoğun insan hakları ihlallerine rağmen bu anlaşmanın imzalanması BK basını tarafından sertçe eleştirilmiştir (Independent, 2017). Bu eleştirilere rağmen May'in anlaşma yapmak istemesi onun 2016 krizleri sonrasında Türkiye ile BK ilişkilerinin seyrinden sapmaması konusundaki kararlılığını göstermektedir.

Üç gün sonra, 31 Ocak 2017 tarihinde Sir Alan Duncan İngiliz Parlamentosu Dış İlişkiler Komisyonu'nda BK'nın Türkiye ile ilişkilerini değerlendirmiştir (Parliament.uk, 2017a). Değerlendirmesinde Batı'nın ve özellikle de AB'nin 15 Temmuz sürecinde Türkiye'yi anlayamadığını belirten Duncan, "[b]unun İngiltere'deki muadili bir ordu birliğinin Whitehall'da tankları yürütmesi, Westminster Köprüsü'nde halka ateş açması, Kraliçe'yi ve Başbakan'ı öldürmeye çalışması, oturum sırasında parlamento'yu bombalaması ve BBC'yi ele geçirmesi olurdu" (Hürriyet, 2017) demiştir. FETÖ'nün bir terör örgütü olup olmadığı ile ilgili bir soruya ise şu cevabı vermiştir:

"Hayır. Terör örgütü olarak tanımlamamız için bu yönde bir aktiviteyi gösteren kanıtımız olduğunu düşünmüyorum. Örneğin terör örgütleri listesine almadık. Bizim doğrudan bir tecrübemiz olmadı. Örneğin Londra'ya saldırmadılar" (Milliyet, 2017)¹⁰.

Bu gelişmelerden yaklaşık iki ay sonra BK başkenti Londra IŞİD bağlantılı saldırılarla sarsılmıştır. Türkiye bu saldırılardan duyduğu üzüntüyü her seviyede vurgulu bir biçimde göstermiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı yayınladığı açıklamada BK halkına şöyle seslenmiştir:

"Benzer saldırılara birçok defa maruz kalmış olan Türkiye ve Türk halkı, BK'nın ve BK halkının acısını paylaşmaktadır. Ülkemiz, bugüne kadar olduğu gibi terörle mücadelede BK'ya her türlü desteği vermeye devam edecektir. Terörle mücadelede küresel işbirliğinin önemini bir kez daha vurgulayarak, terör ve şiddet kültüründen beslenen zihniyetin her türlüsüne karşı uluslararası toplum ve müttefiklerimizle dayanışmamızı kararlılıkla sürdüreceğimizi yineliyoruz" (Dışişleri Bakanlığı, 2017b).

Açık bir şekilde Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın söyleminde BK hükümeti ve halkıyla empati kurma ve terörle mücadelede kararlılıklarının haklılığını vurgulama öne çıkmaktadır. Ertesi gün BK Avam Kamarası 'BK'nın Türkiye ile ilişkileri' adlı çok kapsamlı bir rapor yayımlamıştır. Bu raporda hem BK hem Türkiye hükümetlerinin ilişkileri tanımlarken 'stratejik' kelimesini kullandıklarına vurgu yapılmış ve güvenlik iş birliğinin ilişkilerin merkezinde

9 Bu noktada IŞİD saflarına katılmak üzere Suriye'ye gitmek isteyen BK vatandaşlarının çoğunlukla Türkiye'yi güzergâh olarak kullandığını ve bu konunun geçmişte çokça gündeme geldiğini hatırlatmak gerekmektedir.

10 Yukarıdaki alıntıda belirtilen bir örgütün terör örgütü olarak ilan edilmesi ve bunun doğrudan saldırı şartı bağlamında değerlendirilmesi güvenlik çalışmaları ve teorileri bağlamında tartışmalı bir konudur. Terörizmin çok farklı, üzerinde anlaşılmayan ve birbiriyle de çelişen tanımları bağlamında bu konu değerlendirilebilir. Ancak bu makalenin kapsamının dışındadır.

olduğu belirtilmiştir. BK ve Türkiye'nin dışışleri ve güvenlik siyasetlerindeki uyumun Avrupa ve Orta Doğu'da istikrar için hayati olduğu belirtilmiştir. IŞİD ile mücadelede ortak hareket edildiği vurgulanmıştır¹¹. Türkiye'nin şu an zor zamanlardan geçen hayati bir ortak olarak tanımlandığı raporda Türkiye'nin BK'nın desteğine ihtiyaç duyduğu ve bunu hakettiği belirtilmiştir. £100 milyon değerindeki TF-X adlı Türk savaş uçağı anlaşmasının önemi vurgulanmış, IŞİD'in BK ve Türkiye'nin ortak düşmanı olduğu ve Türkiye'nin hayati öneme sahip NATO üyesi bir askeri ortak olduğunun altı çizilmiştir (Parliament.uk, 2017b). Bu stratejik yakınlaşmanın Türkiye açısından 15 Temmuz sonrasında ABD ve AB ile gerilen ilişkilerde BK'yı bir güvenli liman olarak tutma politikasını, BK açısından da Brexit sonrası değişecek dinamiklerde Türkiye'ye güvenlik ve terörle mücadele konularında verilecek önemi vurgulamak açısından önemlidir. Örneğin, bu raporun yayınlanmasından altı gün sonra Başbakan Theresa May'in BK'nın AB'den ayrılması sürecini başlatacak olan 50. Madde'yi devreye sokan mektubu Avrupa Konseyi Başkanı Donald Tusk'a göndermiştir (Parliament.uk, 2017c). Benzer noktalar Mayıs ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan ile telefonda görüşen Theresa May'in 'güçlü güvenlik ortaklığımızın öneminin' özellikle altını çizmesinde (Gov.uk, 2017c) ve Manchester'daki IŞİD bağlantılı saldırıdan sonra Türkiye Dışışleri Bakanlığının yayınladığı metinde de görülebilmektedir.

"Terör belasına karşı bu belayı üreten her türlü çevrenin kökünü her yerden kazımak için yakın dostumuz ve müttefikimiz BK ile birlikte yürütegeldiğimiz kararlı ve etkin mücadeleyi omuz omuza sürdürmeye devam edeceğiz. Manchester'daki kalleş saldırıya vereceğimiz en iyi ortak cevap bu olacaktır" (Dışışleri Bakanlığı, 2017c).

Özet olarak Türkiye ve BK ilişkilerinin terörizmle mücadele, bölgesel güvenlik ve Suriye İç Savaşı boyutunda, Brexit ve 15 Temmuz sonrasında bir kopuş değil devamlılık yaşanmıştır. Örneğin, Türkiye ve BK Suriye konusundaki barış görüşmelerinin çoğunda ortak hareket etmişlerdir (Kadioğlu, 2020). Hatta bu devamlılık daha da güçlenerek devam etmiştir. Bunun ardında yatan nedenlerin Türkiye açısından iki boyutu vardır. 15 Temmuz sonrası yanında göremediği müttefiklerine kıyasla BK Türkiye'nin yanında olduğunu ilk andan itibaren göstermiştir. Bu nedenle Türkiye BK'ya hem şükran hem de güven duymaktadır. İkinci olarak ise ABD ve AB ile gerilen ilişkilerde BK Türkiye'nin Batı'da yanında kalan tek müttefiki olmuştur. Bu nedenle de güvenlik konusunda BK güvenli bir liman haline gelmiştir. BK açısından değerlendirildiği zaman ise Brexit sonrasında BK'nın AB içerisinde kaybedeceği mevki ve güvenlik ortaklıklarını Türkiye'nin BK açısından yeni bir stratejik ortak olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu nedenle Başbakan Theresa May, Türkiye'deki yükselen otoriterlik ve insan hakları ihlalleri nedeniyle ortaklık kurulmaması gerektiği yöndeki eleştirileri görmezden gelip, £100 milyon değerindeki TF-X anlaşmasına imza atmıştır. Hem Türkiye'nin hem BK'nın yaşadığı iki krizin onların güvenlik ve terörizmle mücadele ile bağlantılı ilişkilerini değiştirmedeği hatta derinleştirdiği açıktır.

3. AB VE KIBRIS

Hem Türkiye'nin hem de BK'nın AB ile olan ilişkileri ve her ikisinin de garantör devlet sıfatıyla Kıbrıs ile olan ilişkileri şüphesiz hayati konulardır ancak bu çalışmanın kapsamının dışındadır. Özellikle bir tanınma sorunu yaşayan devlet olarak KKTC'nin (Özçelik ve Pataraya, 2019) Brexit referandumunun ardından statüsünün nasıl değişeceği özellikle araştırılmalıdır. Bu alt-başlığın amacı ise Türkiye-BK ilişkilerinin AB ve Kıbrıs boyutunu 2016'da yaşanan Brexit ve 15 Temmuz krizlerinden sonra nasıl bir seyir izlediğini analiz etmektir. BK, AB'nin genişlemesi konusunda hep liberal politikaları takip etmiş ve devlet politikası olarak Türkiye'nin AB üyeliğinin her zaman destekçisi olmuştur. Ancak bu tablo BK Brexit referandumuna yaklaşırken meselenin iç politika malzemesi yapılmasından dolayı zarar görmüştür. *Leave* kampanyasının ana argümanlarından bir tanesi Türkiye'nin bir gün AB üyesi olacağı ve Türkiye vatandaşlarının serbest dolaşım hakkına sahip olduğu zaman Batı Avrupa ülkelerine göç edeceği ve iş piyasalarını zora sokacağı üzerine kurulu olmuştur. Hatta aşırı sağcı UKIP Türkiye'nin Müslüman karakterine de referans vererek BK için bu durumun AB'nin Doğu Avrupa genişlemesinden bile daha zor ve tehlikeli olacağına vurgu yapmıştır. Bu durum liberal ve AB-yanlısı çevreler tarafından ırkçılık ve İslamofobi olarak nitelendirilmiştir (The Guardian, 2016b). Bu sıralarda Türkiye hali hazırda Suriyeli mülteciler meselesinde kilit bir noktada olmuş ve AB, Türkiye ile masaya oturmuş, 3 milyar Avro ve Türk vatandaşlarının Schengen bölgesine 90 güne kadar vizesiz seyahat edebilmesi karşılığında Türkiye göçmen geri kabul anlaşmasını imzalamıştı. Bu

¹¹ Burada terörle mücadelede iki ülkenin ortak gibi gözükse de aslında farklılaşan bakış açıları vurgulanabilir. Örneğin, BK açısından terörle mücadele IŞİD ile mücadelede iş-birliği iken, Türkiye açısından bu durum PKK ve FETÖ ile de mücadeleyi kapsamaktadır. Kuşkusuz bu iki ülkenin uluslararası güvenlik anlayışlarındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Terörle mücadele konusunda Türkiye ve BK arasındaki ilişkiyi karşılaştırmalı olarak inceleyen başka bir çalışma için bkz. Kadioğlu (2018).

anlaşma üzerine UKIP lideri Nigel Farage “Türkiye İÇERİ demek BK [AB’den] DIŞARI anlamına gelir [orijinal vurgu]” demiştir (UKIP, 2016). Bu makalenin yazıldığı tarihlerde bu anlaşma tam anlamıyla bir çıkmaza girmiştir. Covid-19 virüsünün bir küresel salgına dönüşüp uluslararası boyutta sıkı karantina önlemleri alınmasından hemen önce (Şubat-Mart 2020 tarihlerinde) Türkiye Avrupa sınırını mültecilere açacağını duyurmuş, on binlerce mülteci aynı anda Yunanistan’ın da sınırı kapatması nedeniyle günlerce iki sınır arasındaki bölgede kalmak zorunda kalmıştır.

Bu noktada bir parantez açıp hem AB geneli hem de BK ve Türkiye özelinde Avro-şüphencilik meselesini irdelenmesi gerekmektedir. 2008 Küresel Finans Krizi sonrasında Avrupa’nın yaşadığı Avro-bölgesi krizi (PIGS diye kısaltılan Portekiz, İrlanda, Yunanistan ve İspanya’nın özellikle etkilendiği) ve Suriye İç Savaşı’nın çok yüksek miktarda insanı Avrupa’ya doğru zorunlu göçe itmesi ile birlikte Avro-şüphencilik günümüzde sıklıkla referans verilen ve tartışılan bir kavram haline gelmiştir. Bu bağlamda, Avro-şüphencilik kısaca AB projesinin bölgesel ve küresel refah ve barışın tesis edilip, korunmasına yapacağı katkıya olan inancın bireysel ve/veya kurumsal düzeyde yitirilmesi olarak tanımlanmıştır. Avro-şüphencilik üzerine olan çalışmalarda son on yılda özellikle siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler alanlarında gözle görülür bir artış olmuştur¹². Avro-şüphencilik günümüzde büyük çoğunlukla popülizm kavramı ile birlikte kavramsallaştırılmış ve aşırı sağdaki toplumsal hareketler ile ilişkilendirilmektedir. BK’da AB’den çıkma yönünde bir referandum sonucu alınması ise Avro-şüphencilik günümüzdeki en etkili politik sonucu olarak değerlendirilmiştir. Avro-şüphencilik, bir politik hareket olarak halihazırda AB üyesi ülkelerde (örneğin BK’da UKIP ve Brexit referandumu, Fransa’da Marine Le Pen’in Ulusal Cephe Partisi, Macaristan’da Başbakan Victor Orban, İtalya’da Beş Yıldız Hareketi, Hollanda’da Geert Wilders gibi), AB ile karasal sınırları olan İsviçre, Rusya, Norveç gibi ülkelerde, ya da ABD gibi AB ile tarihsel olarak yakın ilişkisi olan ülkelerde (Donald J. Trump’ın AB içerisindeki Avro-şüphencilik hareketlere açık destek vermesi gibi) görülebileceği gibi AB’ye adaylık süreci devam eden Sırbistan ve Türkiye gibi ülkelerde de bir vaka olarak görülmüştür.

Avro-şüphencilik en büyük siyasi zaferi olarak tanımlayabileceğimiz BK’nın Brexit kararı vermesinin ardından ilk diplomatik temaslarda Cameron ile Erdoğan görüşmüş, görüşmede BK AB’yi terk ederken Türkiye ile BK arasında kurulacak daha güçlü ikili ilişkilerin önemini altı çizilmiş ve AB’nin genişleme yanlısı politikalar izlemesinin bugün her zamandan daha önemli olduğu vurgulanmıştır (Gov.uk, 2016c). 15 Temmuz sonrasında ise ikili ilişkilerde vurgu çoğunlukla terörle mücadele ve güvenlik olsa da BK bir devlet politikası olarak Türkiye’nin AB üyeliğini destekleyici tavrını sürdürmüştür. 25 Kasım 2016’da AB Parlamentosu’ndaki Türkiye ile müzakereleri askıya alma yönündeki karara bazı UKIP ve Muhafazakâr Parti Avrupa Milletvekilleri evet demişlerdir (BBC, 2016b). Sir Alan Duncan 2017’nin ilk günlerinde hem Türkiye’yi hem Yunanistan’ı ziyaret etmiş, Kıbrıs meselesinde çözüme doğru atılan adımları olumlu bulduğunu belirtmiş ve BK’nın her zaman yardıma hazır olduğunu vurgulamıştır (Gov.uk, 2017d). Başbakan Theresa May’in Türkiye ziyareti öncesinde güncellenen sayfasında Türkiye Dışişleri Bakanlığı Türkiye-BK ilişkileri açısından şunları belirtmiştir:

“Kendisi AB’den ayrılacak olmakla birlikte Türkiye’nin AB üyeliğine destek vermeye devam eden BK ile bölgesel ve uluslararası birçok sorunun çözümünde de benzer yaklaşımlar paylaşılmakta, bu sorunların çözümüne yönelik düzenli görüş alışverişi yapılmaktadır” (Dışişleri Bakanlığı, 2017a).

Yukarıdaki pasajdan da anlaşılabilir üzere, BK hükümetinin Türkiye’nin AB üyeliğine verdiği destek olumlu karşılanmıştır.

BK Başbakanı Theresa May ile görüştüktan sonra basın toplantısında Türkiye Başbakanı Binali Yıldırım Kıbrıs meselesi için şunları söylemiştir:

“Bizim de arzumuz, Kıbrıs’ta bir çözüme ulaşılmasıdır. Tabii çözüm her iki toplumun beklentilerini karşılamalı, adil olmalı, iki kesimliliğe dayanmalı ve kalıcı olmalıdır. Bu konuda garantör devletlerden BK ve Türkiye olarak en fazla memnun olacak bizleriz” (NTV, 2017).

12 Genel bir sınıflandırma ile (1) realist uluslararası ilişkiler teorilerinin bu olguyu küreselleşme ve/veya bölgeselleşmenin iflasi ve sonu olarak değerlendirdiğini ve Avro-şüphencilik ulus-devletlerin geri dönüşünün bir işareti olarak açıkladıklarını; (2) liberal uluslararası ilişkiler teorilerinin bu kavramı küreselleşmenin ve liberal demokratik dünya düzeninin önünde aşılması gereken bir engel olarak değerlendirdiklerini; (3) ve tarihsel materyalist uluslararası ilişkiler teorilerinin de bu yeni paradigmayı küresel kapitalizmin krizinin bir sonucu ve bu krize verilen tepkiler olarak tanımladıkları ileri sürülebilir.

Binali Yıldırım'ın bu sözlerinden anlaşılacağı üzere garantör ülke¹³ konumundaki iki ülke olan BK ve Türkiye, Kıbrıs meselesinde 2016 krizleri öncesindeki pozisyonlarını korumuş ve herhangi bir menfaat çatışması içerisinde olmamışlardır. Elbette ki BK'nın garantör ülke olması ve 2020 yılından sonra AB'den bağımsız bir politika güdecek olması Kıbrıs konusunda BK'yı daha da önemli hale getirmiştir. Türkiye'nin BK ile olan ilişkilerinde AB merkezli gerçekleşen bir önemli değişiklik de Ankara Anlaşması vizesinin askıya alınması olmuştur. Ankara Anlaşması vizesi 1963 yılında Türkiye ile dönemin AB üyesi ülkelerin imzaladığı anlaşmaya binaen sadece Türk vatandaşlarının BK'da başvurabildiği bir vize türü olmuştur. Vize uyarınca başvuru sahibine işini BK'da kurması karşılığında süresiz oturma izni ve yeterli şartlar oluştuğunda da vatandaşlık verilmiştir. Ancak BK Göçmenlik Mahkemesi'nin Mayıs 2017'de verdiği karara göre Türkiye'nin AB'ye uyum süreci için öngörülen bu anlaşmanın Türkiye'nin AB'ye giremediği ve girmesinin de oldukça zor görünmesi nedeniyle Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının İngiltere'ye sürekli oturma izni veya İngiltere vatandaşlığı olarak yerleşmesinin artık gerekmemesi nedeniyle bu vize türü askıya alınmıştır (Eurovizyon, 2017). Kısacası ilk aşamada, BK vizesi ile ilgili bu durumun dışında hem Brexit hem 15 Temmuz BK-Türkiye ilişkilerinin AB ve Kıbrıs boyutunda herhangi bir değişikliğe yol açmamıştır.

Ancak Brexit sürecinin tamamlanmasının ardından Gürsoy (2019a) tarafından ortaya konulan üç riskli durum ortaya çıkmıştır. Bunlardan birincisi, BK'nın Brexit sürecine kadar Türkiye'nin AB üyeliğinin en büyük destekçilerinden birisi olması ve AB'den ayrılma ile birlikte Türkiye'nin AB içerisindeki bu desteği kaybetmesi ve bu desteğin kaybolmasıyla ilişkilerin daha da gerginleşebileceği riski; ikincisi, Brexit retoriği ve başarısı ile birlikte AB'nin diğer ülkelerinde de artması beklenen göçmen karşıtlığı, İslamofobi gibi aşırı-sağ unsurların AB'nin genişleme stratejisinin önüne geçebileceği ve bunun AB'ye yeni üyeliklerin önünü tıkayabileceği riski; son olarak üçüncüsü de bu sürecin Türkiye'de Avro-şüpheciliğin artmasına¹⁴ ve üyelik konusundaki heveste ciddi bir azalma yaratabileceği riski olmuştur.

4. TİCARET VE EKONOMİK İŞ-BİRLİĞİ

Bu alt-başlıkta BK-Türkiye ilişkilerinin ticari ve ekonomik boyutu incelenecektir. Değerlendirme daha önce de belirtildiği üzere 2016 siyasi krizlerinin her iki ülkenin ilişkilerine olan etkisi ile sınırlıdır ve 2016 sonrası BK-Türkiye ilişkilerinin ekonomi politik analizini yapacaktır. BK-Türkiye arasındaki ticari ve ekonomik ilişkiler uzun yıllardan beri artarak devam etmektedir. Örneğin, 2010 yılında dönemin Türkiye Başbakanı Erdoğan ile beraber SOB'u imzalarken BK Başbakanı David Cameron Türkiye'yi "Avrupa'nın BRIC'i"¹⁵ olarak tanımlamış ve BK-Türkiye arasındaki ticaretin önümüzdeki beş yılda ikiye katlanmasını hedeflediklerini belirtmiştir (Gov.uk, 2011). İstanbul

13 Yunanistan da bir diğer garantör ülkedir.

14 Örneğin Türkiye'de 2000'lerin ortasında %70'lerin üzerinde olan Türkiye'nin AB üyeliğine destek oranı 2010 yılında %42'ye inmiştir. Bu oran 2016 yılında %46 olarak tespit edilmiştir (Anadolu Ajansı, 2017). Bunun anlamı 2016 yılında Türkiye'de insanların yarısından fazlasının, %54'ünün Türkiye'nin AB üyeliğini desteklemediğidir. Aslında bir AB üyesi olmayan Türkiye'de yükselen Avro-şüphecilik oldukça ilgi çekici bir konu olmuştur. Bu konudaki literatür gitgide zenginleşmektedir. Güneş-Ayata (2003) Türkiye'de siyasi partilerin ve elitlerin bir zamanlar nasıl Avro-şüpheci olduğunu, ancak bunun 2000'lerin ilk yarısında hızla değişmeye başladığını ve Avro-şüpheciliğin yeni milenyumun ilk yıllarında çok yayıldığını nicel yöntemlerle analiz etmiştir. Taraktaş (2008) ise Türkiye'deki ve Doğu Avrupa'daki Avro-şüpheciliği karşılaştırdığı makalesinde Türkiye'de yükselmekte olan Avro-şüpheciliğin Doğu Avrupa'da rastlanmamasının nedenini AB'ye üyelik konusundaki belirsizliklere bağlamıştır. Yılmaz (2011), Türkiye'de 1999-sonrası Avro-şüpheciliği siyasi partiler, elitler ve kamuoyu düzeylerinde analiz ettiği makalesinde Türkiye'de hem 'yumuşak' hem de 'sert' Avro-şüphecilik olduğunu, yumuşak Avro-şüpheciliğin merkez-sol partilerde, sert Avro-şüpheciliğin ise milliyetçi ve İslamcı partilerde rastlandığını ve ikincisinin genellikle kimlik üzerinden oluştuğunu iddia etmektedir. Yılmaz daha sonra kimlik üzerinden oluşan Avro-şüpheciliğin de dört analitik noktası olduğunu ve bunların milli egemenlik, ahlak, negatif ayrımcılık ve Avrupa'nın Türkiye'ye karşı gizli bir böl-yönet ajandası (Sevr Sendromu) olduğunu belirtmiştir. Öniş de yumuşak ve sert Avro-şüphecilik ayrımı yapmış, sert Avro-şüpheciliğin toplumda küçük bir kesimi temsil eden aşırı sağ ve sol gruplar ile radikal İslamcılar tarafından benimsendiğini, toplumun büyük kısmının Kıbrıs meselesi, Kürt sorunu ve Hıristiyan azınlıkların hakları gibi meselelere referanslar yumuşak Avro-şüphecilik ile tanımlanabileceğini belirtmiştir. Öniş bununla beraber, genelde Türkiye'de siyasi partilerin sağ ve sol düzlemde ideolojik pozisyonlarının sınırlı bir açıklama kabiliyeti olmasına rağmen Türkiye'nin AB üyeliği mevzusunun Türkiye'de siyasi partilerin ideolojik pozisyonlarını çok daha ilgili ve açıklama gücüne sahip hale getirdiğini iddia etmektedir (Öniş, 2007). Eylemler ve Taş (2007) ise Türkiye'de AB-yanlısı ve Avro-şüpheci grupları karşılaştırmalı olarak analiz etmiş ve AB-Türkiye ilişkilerindeki gerginliklerin Türkiye'de Avro-şüpheciliği artırdığını tespit etmiştir. Gülmez (2013) Türkiye'nin en büyük iki partisinin, iktidar ve ana-muhalefet partilerinin neden yavaş yavaş AB-yanlısı tutumlarını daha eleştirel bir duruşla değiştirdiklerini analiz ettiği makalesinde bu süreci bir 'Avro-şüpheci dönüş' olarak tanımlamış ve bunun aday ülkelerin AB kaynaklı şüpheciliğine ve gönülsüzlüğe bir tepki olarak ortaya çıktığını ortaya koymuştur. Oğuzlu (2012) ise Türkiye'nin AB üyeliği sürecinin 'üyelik olmadan Avrupa'laşmak' biçiminde ilerlediğini ve durumun Avrupa'da Türkiye-şüphecilik, Türkiye'de ise Avro-şüphecilik yarattığını savunmaktadır. Yankaya (2009) Türkiye'nin AB üyelik sürecinin sermaye grupları üzerindeki etkisini incelediği makalesinde, MÜSİAD örneğinde bu sürecin İslamcı bir Avro-şüphecilik ürettiğini öne sürmektedir. Visier de (2006) makalesinde Türkiye'de Avro-şüpheciliğin milliyetçiliği artırdığını iddia etmektedir. Son olarak, Ergül-Jorgensen ve Ünal (2017) uluslararası ilişkiler öğrencileri arasında Avro-şüpheciliğin köklerini ve nedenlerini araştırdıkları makalelerinde de Erasmus değişim programına başvuran öğrencilerin Türkiye'nin AB üyeliği süreci hakkındaki görüşlerine yer vermişlerdir.

15 BRIC, İngilizce Brazil (Brezilya), Russia (Rusya), India (Hindistan) ve China (Çin) kelimelerinin baş harflerinden oluşan ve gelişmekte olan dört büyük ekonomiyi tanımlamak için kullanılan bir kavramdır.

Ticaret Odası verilerine göre 2009 yılı sonunda \$9,4 milyar (İTO, 2011) olan ticaret hacmi Türkiye Dışişleri Bakanlığı verilerine göre 2015 sonu itibarıyla \$16,1 milyar olmuştur ve bu haliyle BK 2,900'den fazla şirketiyle Türkiye'de en fazla yabancı yatırımı bulunan ülkelerden birisi olmuştur (Dışişleri Bakanlığı, 2017a). Temmuz ayının başlarında, Cameron görevi May'e devretmeden hemen önce NATO zirvesi için Varşova'da bulunurken Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan ile görüşmüş, bu görüşmede ikili BK ve Türkiye arasındaki ticari ilişkilerin halihazırda güçlenerek büyüdüğünü belirtmiş ve bunun Orta Doğu'da istikrar için önemine dikkat çekmişlerdir (Gov.uk, 2016c).

Eylül ayının sonlarına doğru BK Dışişleri Bakanı Boris Johnson hem Brexit sonrası Türkiye ile ikili ilişkileri geliştirme hem de 15 Temmuz sonrası dayanışma mesajı için Türkiye'ye geldiğinde gündem terörle mücadele kadar ticari ilişkileri geliştirmek olmuştur. Johnson Türkiye ile BK arasındaki ticaretin ulaştığı boyutları tanımlarken evindeki çamaşır makinesinin bir Türk markası (BEKO) olduğunu belirtmiş ve BK'nın Brexit sonrasında Türkiye ile devasa (*jumbo*) bir serbest ticaret anlaşması yapmayı umduğunu söylemiştir (BBC, 2016a). Johnson daha sonra basın toplantısında şunları söylemiştir:

“Ve tabii ki birlikte yapabileceğimiz tüm iyimser çalışmalardan ve hepsinden öte Britanya ve Türkiye arasında sürekli olarak büyümekte olan ekonomik karşılıklı yayılımdan da bahsettik. Yani, buraya her yıl sadece 2,5 milyon Britanyalı turist göndermekle kalmıyoruz... Sanırım ülkelerimiz arasındaki ticaret son beş yıl içerisinde %70 oranında bir artış gösterdi ve bu, şimdi daha da geliştirmek için üzerinde çalışmamız gereken önemli bir atılım” (Gov.uk, 2016h).

21 Kasım 2016 tarihinde Türkiye-BK Bilim ve İnovasyon Platformu toplandı ve toplantıda Türkiye'nin Londra Büyükelçisi bir konuşma yapmıştır. Büyükelçi Abdurrahman Bilgiç konuşmasında sık sık Brexit sonrası Türkiye ile BK'nın ticaretinin büyümesinin önemine vurgu yapmıştır (Londra Büyükelçiliği, 2016a). Büyükelçi yaklaşık üç hafta sonra BEKO'nun BK'da açtığı Araştırma ve Geliştirme Merkezi'nin açılışında konuşmuş ve BK'nın Türk ihracatında ikinci en büyük rota olduğundan ve bu durumun küresel piyasalardaki dalgalanmalara rağmen güçlü bir şekilde devam ettiğinin altını çizmiştir (Londra Büyükelçiliği, 2016b). Örneğin, Büyükelçilik BK'yı Türkiye'nin dış ticarete fazla verdiği ender gelişmiş ülkelerden biri olarak tanımlamaktadır (Londra Büyükelçiliği, 2017).

Başbakan Theresa May'in Ocak 2017 sonundaki Türkiye ziyaretinde de ticaret en az terörle mücadele kadar önem atfedilen bir konu olmuştur. *The Independent*'in haberine göre Theresa May 15 Temmuz ve ardından gelen tasfiyeler sonrasında Türkiye'ye diplomatik gezi düzenleyen ilk yabancı lider olmuş ve May bu gezinin milyarlarca sterlinlik iş ve ticaret kapısını açabileceğini söyledi. May Türkiye ile imzalanan £100 milyon değerindeki savaş uçağı anlaşmasını Türkiye ile BK arasında yeni ve daha derin ticari ilişkilerin başlangıcı olarak belirtmiş ve potansiyel olarak hem Türkiye'de hem BK'da birçok iş kapısını ve on yıllar sürecek bir bolluk dönemini garantileyeceğini söylemiştir (Independent, 2017). May ayrıca sivil havacılık konusunda her iki ülkenin idarelerinin beraber çalışacağını söylemiş ve bunun her iki ülke arasında yolculuk edenlerin güvenliğini artıracığının altını çizmiştir (NTV, 2017). Ancak bu görüşmeden kısa bir süre sonra Türkiye, BK ve ABD çıkışlı uçuşlarda kabinde cep telefonundan büyük elektronik cihaz taşınamayan ülkeler arasında sayılmış ve bu başta Türk Hava Yolları olmak üzere birçok Türkiyeli sivil havacılık şirketini olumsuz etkilemiştir. May, Erdoğan ile görüşmesinden sonra ise Brexit sonrası Türkiye-BK arasındaki ticari ilişkilerin daha da derinlemesine ele alınabilmesi için ortak çalışma grubu kurulacağını söylemiştir (BBC, 2017b). Erdoğan ile birlikte halihazırda kurulu olan ticari bağlantıları geliştirmek istediklerini belirten May, bunun her iki ülkenin de menfaatine olduğunu ve iki ulusun da refahı için gerektiğinin altını çizmiştir (Gov.uk, 2017a).

BK Avam Kamarası'nın 'BK'nın Türkiye ile ilişkileri' adlı raporunda da Türkiye ile olan ticari ilişkilerin büyümekte olduğundan, Türkiye ekonomisinin büyüklüğü itibarıyla BK tarafından görmezden gelinemeyeceğinden ve Brexit sonrası için Türkiye'nin önemli bir stratejik ortak olduğundan bahsedilmiştir. Özellikle £100 milyon değerindeki savaş uçağı anlaşmasının öneminin altı çizilmiştir (Parliament.uk, 2017b).

Yukarıda verilen bilgilerle beraber BK-Türkiye ilişkilerinin ticari ve ekonomik boyutunun hem Brexit hem 15 Temmuz sonrasında kaldığı yerden devam ettiği görülmektedir. İkili ilişkilerde ticaret konusunun 2010 yılında yenilenen SOB sonrasında sürekli geliştiği, hatta özellikle Brexit sonrası BK için önemli bir model ve alternatif

önerdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca ticari ilişkilerde dahi güvenlik ve terörle mücadele meselesinin en önemli gündem maddesi olduğu açıktır.

Gürsoy ise Brexit'in Türkiye için yaratacağı risklerden 2019 yılındaki DEİK raporunda bahsetmiştir. Bu riskler genel olarak üç başlık altında toparlanabilir. Birinci olarak Türkiye'nin BK'ya ihracatında, ki BK Türkiye'nin AB içindeki Almanya'dan sonraki ikinci en önemli ticaret ortağıdır, rekabet üstünlüğünü kaybetmesi riski ortaya çıkmaktadır. Bu risk aslen Türkiye'nin BK'nın AB'den ayrılmasıyla Gümrük Birliği avantajını kaybedecek olmasıdır. İkinci olarak, yine aynı nedenle Türkiye, Gümrük Birliği üyesi olduğu için BK'nın AB'den ayrılmasının ardından BK ile yapmak isteyeceği bağımsız bir serbest ticaret anlaşması olanağına da sahip değildir. Üçüncü bir risk de tedarik zincirleri konusunda ortaya çıkmaktadır. Brexit'in gerçekleşmesi sonucunda ortaya çıkacak olan durum Türkiye'nin diğer ülkelerle olan dış ticaretinde de olumsuz etkiler bırakabilecektir (Gürsoy, 2019a).

5. SONUÇ

BK ve Türkiye çok eskilere dayanan diplomatik ilişkileri olan iki ülkedir. Bu iki ülkenin iç politikaları 2016 yılının yazında iki büyük siyasi kriz yaşamıştır. Bunlar BK'da Brexit ve Türkiye'de 15 Temmuz'dur. Her iki kriz de çok derin ve geri döndürülemez niteliktedir. Bu iki krizin her iki ülkenin dış politikasını da etkilediği ve diğer ülkelerle olan ilişkilerini de sarstığı ortadadır. Ancak bir yandan da her ikisinin bu süreç içerisinde birbirleriyle olan ilişkileri ayrı bir öneme sahiptir. Bu makale her ikisinin birbirleriyle olan ilişkilerini incelemektedir.

Bu çalışma 2016 sonrası BK-Türkiye ilişkilerini üç alanda incelemektedir: (1) Terörizmle Mücadele, Bölgesel Güvenlik ve Suriye, (2) AB ve Kıbrıs, (3) Ticaret ve Ekonomik İş-birliği. Birincisinde her iki ülkenin de konjonktürden dolayı güvenlik meselesine çok önem verdikleri aşikârdır. BK 15 Temmuz sonrası Türkiye hükümetinin yanında olduğunu ilk andan itibaren göstermiş, bunun sonucunda 15 Temmuz sonrası süreçte karşılıklı bir güven ortamı sağlanmıştır. 15 Temmuz sonrasında Avrupa ile ve Suriye'de YPG güçlerinin ABD tarafından desteklenmesi süreci sonrasında ABD ile bozulan ilişkiler sonrasında Türkiye Batı dünyasından bir tek BK'yı yanında bulabilmiş; BK ise Brexit sonrasında oluşabilecek güvenlik kaygılarını Türkiye ile yakınlaşarak gidermeyi düşünmüştür. Böylece ikili ilişkilerin terörle mücadele ve güvenlik boyutunda 2016 krizleri sonrasında bir gerileme değil bir ilerleme gözükmektedir. İkincisinde ise bir yandan BK AB'yi terk etmeye hazırlanırken öteki taraftan da Türkiye'nin üyeliğine tam desteğini sürdürmektedir. Bu meselede de gerileme değil ilerleme vardır. Son olarak ikili ilişkilerinin ticari ve ekonomik boyutunda BK açısından Türkiye Brexit sonrasında önemli bir ortak ve pazarı temsil ederken, Türkiye açısından da BK, Batı'daki en önemli ortaklarından birini temsil etmektedir. 2010 yılında yenilenen SOB ile hareketlenen ticari ilişkilerin 2016 krizlerinden pek de etkilenmediği görülmektedir. Üçüncü boyutta da ilişkilerin gerilemediğini aksine ilerlediği görülmektedir. Her üç başlık için de iki devletin temsilcilerinin ilişkileri tanımlarken 'stratejik ortaklık' kavramına yaptığı vurgu derinleşen ilişkilerin bir kanıtı olarak gösterilebilir.

Bu çalışmanın argümanında belirtildiği üzere BK-Türkiye ilişkilerinin 2016'da yaşanan Brexit ve 15 Temmuz krizlerinden etkilenmedikleri, hatta aksine bu iki krizin iki ülkeyi birbirine daha da yaklaştırdığı söylenebilir. 2016 yılından bu yana, her iki ülkenin de AB ile olan ilişkileri bozulmuştur ve her iki ülke de özellikle ticaret ve güvenlik konularında yeni stratejik ortaklara ihtiyaç duymaktadır. Bu ihtiyaç neticesinde ortaya çıkan yeni iş birliğinin temeli ticaret ve güvenlik ile ilgili ihtiyaçlara dayanmaktadır. Her iki ülke de Suriye İç Savaşı, göçmen krizi, serbest ticaret gibi yeni gelişmelerden olumsuz yönde etkilenmiştir. Uluslararası ilişkiler disiplinde 2008-sonrası yeni dönem dış politika analizlerinde ayrıca bir vurgu yapılması gereken ticaret-güvenlik nexusu, görüldüğü üzere ne tek başına yönetsel ulusçuluk ya da ulus-devlet egemenliği ile, ne de tek başına jeopolitik ya da devletler-arası sistem gibi bölgeselcilik ile açıklanabilir. Hem ulusal hem de bölgesel, küreselin etkileri de hesaba katılmalı, bu üçünün ilişkiselliği bir bütün olarak ulus-altı birimlerden (Özçelik, 2017) ulus-üstü birimlere doğru değerlendirilmelidir.

Aralık 2019'da gerçekleşen genel seçimlerin ardından Muhafazakâr Parti'nin zaferle ayrılması ile BK Parlamentosu 31 Ocak 2020 tarihi BK saati ile 23:00'te BK'nın AB'den ayrılmasını onaylamıştır. Bu makalenin tamamlandığı tarihlerde BK'nın AB ile ayrılık konusundaki müzakereleri devam etmektedir. Devam etmekte olan bu süreç Türkiye-BK ilişkilerinin de ne yönde şekilleneceği konusunda soru işaretlerinin devam etmesine yol açmaktadır. Gelecek araştırmalarda sürecin tamamlanmasının ardından daha detaylı bir veri seti ile nicel verilere de dayanan ve daha net bir tabloyu analiz eden çalışmalar yapılabilir. Örneğin, eleştirel söylem analizi (Aydın-Düzgüt ve Rumelili, 2019) kullanılarak söylem-eylem farklılıklarına vurgu yapılarak karşılıklı dış politikanın

eleştirel bir analizi bu bağlamda tercih edilebilir. Daha farklı bir bakış açısı ile tarihsel Uluslararası İlişkiler (historical IR) perspektifi kullanılarak hem Türkiye'nin hem de BK'nın imparatorluk geçmişi nedeniyle Avrupa ile olan ilişkilerinin kendine özgü durumu üzerinden 'Uluslararası İlişkiler'de duygular' (emotions in IR) teorik çerçevesi ile karşılaştırmalı bir analiz de farklı bir tercih olabilir¹⁶. Benzer bir biçimde hem Türkiye'nin hem BK'nın hem de AB'nin imparatorluk geçmişleri (Aydın-Düzgüt vd., 2020), duyguların uluslararası ilişkileri ve dış politikayı ne derece etkiledikleri bağlamında tartışılabilir.

Son olarak bu çalışmanın ana konusuyla bağlantılı olarak belli sınırlılıklardan bahsetmek gerekir. Çalışma karşılaştırmalı dış politika analizini Haziran-Temmuz 2016 öncesi ve sonrasında bir kırılma ya da devamlılık olup olmadığını anlamak için kullanmaktadır. Bu da haklı olarak Haziran-Temmuz 2016 öncesine dair veri analizinin de araştırmada kullanılması gerektiğini gündeme getirmektedir. Ancak bu makale 2016 öncesi için Türkiye-BK ilişkilerini verili olarak köklü, kurumsal ve müttefiklik seviyesinde kabul etmekte ve analizi 2016 sonrası ile sınırlı tutmaktadır. Bu konuda daha ileri seviyede bir analiz 2016 öncesi-sonrası dönemi eşit seviyede veri ile tarihsel açıdan da karşılaştırmalı olarak inceleyebilir. Gelecek çalışmalarda bu göz önünde bulundurulacaktır.

6. TEŞEKKÜR VE BİLGİ

Bu çalışmanın daha kısa bir taslak versiyonu 'Brexit Sonrası Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri' başlığı ile 21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörler Bağlamında Türk Dış Politikası adlı kitapta bölüm olarak yayınlanmış (Altınörs, 2018) ve 12-14 Haziran 2019 tarihlerinde Londra, The Royal Society'de gerçekleştirilen 44. BISA Yıllık Konferansı'nda 'The Trade-Security Nexus in the post-Brexit Anglo-Turkish Relations' başlığı ile *The International Studies of the Mediterranean, Middle East & Asia* Çalışma Grubu'nun *Security and Post-Nationalist Politics in Foreign Policy* panelinde bildiri olarak sunulmuştur. Adı geçen konferanstaki sunum için yazar TÜBİTAK 2224-A Yurt Dışı Bilimsel Etkinliklere Katılımı Destekleme Programı tarafından desteklenmiştir. Yazar yorum ve yardımları için TÜBİTAK'a, adı geçen panelin düzenleyici ve katılımcılarına, Naci Karkın'a, Yaprak Gürsoy'a, Yasin Acar'a, Çağdaş Zarplı'ya ve iki anonim hakeme teşekkür etmektedir.

¹⁶ Örneğin Zarakol'un (2011) 'stigma' dediği nokta hem Türkiye'nin hem BK'nın Avrupa'nın 'ötekisi' olması durumunu açıklamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adler-Nissen, R., Charlotte, G. ve Rosamond, B. (2017). "Performing Brexit: How a post-Brexit world is imagined outside the United Kingdom", *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 573-591.
- Altınörs, G. (2018). "Brexit Sonrası Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri", *21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörler Bağlamında Türk Dış Politikası*, (Ed: M. Ercan) Efe Akademi, İstanbul.
- Anadolu Ajansı. (2017). Türk toplumunun AB'ye güveni azalıyor. (24.06.2017) <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/turk-toplumunun-abye-guveni-azaliyor/848233> (Erişim: 11.07.2019).
- Aras, İ. ve Günar, A. (2018). "Birleşik Krallık'ın Avrupa Birliği'nden Ayrılma Referandumu: Brexit Süreci ve Sonuçları", *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi* 6/2, 90-110.
- Aydın-Düzgıt S. ve Rumelili, B. (2019). "Discourse Analysis: Strengths and Shortcomings", *All Azimuth* 8/2, 285-305.
- Aydın-Düzgıt, S., Rumelili, B. Ve Gülmez, S. B. (2020). "Turkey as a Model for the Mediterranean? Revealing Discursive Continuities with Europe's Imperial Past". *Interventions*, <https://doi.org/10.1080/1369801x.2020.1749700>.
- Bachmann, V. ve Sidaway, J. D. (2016). "Brexit Geopolitics", *Geoforum* 77, 47-50.
- Barlas, D. ve Gülmez, S. B. (2018). "Turkish-British relations in the 1930s: from ambivalence to partnership", *Middle Eastern Studies* 54/5, 1-14.
- Başbakanlık Basın Merkezi. (2016). Başbakan Yıldırım'ın The Guardian'a verdiği mülakat. (27.07.2016) <http://www.bbm.gov.tr/Forms/pgNewsDetail.aspx?Type=5&Id=18179> (Erişim: 23.05.2017).
- Başbakanlık Basın Merkezi. (2017a). Basın Açıklaması. (04.01.2017) <http://www.bbm.gov.tr/Forms/pgNewsDetail.aspx?Type=1&Id=18601> (Erişim: 23.05.2017).
- Başbakanlık Basın Merkezi. (2017b). Basın Açıklaması. (17.01.2017) <http://www.bbm.gov.tr/Forms/pgNewsDetail.aspx?Type=1&Id=18641> (Erişim: 23.05.2017).
- Başbakanlık Basın Merkezi. (2017c). Basın Açıklaması. (27.01.2017) <http://www.bbm.gov.tr/Forms/pgNewsDetail.aspx?Type=1&Id=18661> (Erişim: 23.05.2017).
- BBC. (2016a). Boris Johnson: Türkiye'yle devasa bir ticari anlaşma istiyoruz. (27.09.2016) <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-37483155> (Erişim: 21.06.2017).
- BBC. (2016b). Conservative and UKIP MEPs on Turkey joining EU. (25.11.2016) <http://www.bbc.com/news/av-uk-politics-38106027/conservative-and-ukip-meps-on-turkey-joining-eu> (Erişim: 23.05.2017).
- BBC. (2017a). İngiltere Başbakanı May Türkiye'ye gidiyor. (24.01.2017) <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38729850> (Erişim: 23.05.2017).
- BBC. (2017b). İngiltere ve Türkiye arasında 125 milyon dolarlık savunma anlaşması. (28.02.2017) <http://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-38772811> (Erişim: 22.06.2017).
- Cengiz, İ. F. (2017). "European Constitutionalism and its Future after Brexit!". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/2, 551-572.
- Chalmers, D. (2017). "Brexit and the renaissance of parliamentary authority". *British Journal of Politics and International Relations* 19/4, 663-679.
- Connelly, J. (2018). "Not Another Thing: Four Referendums and a Brexit Vote". *Marmara Journal of European Studies* 26/1, 31-50.
- Çolak, M. ve Bozkaya, Ö. (2018). "Birleşik Krallık'taki Göç Karşısı Söylemlerin Brexit Sürecine Etkisi". *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi* 75, 185-209.
- Dee, M. and Smith, K. E. (2017). "UK diplomacy at the UN after Brexit: Challenges and Opportunities". *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 527-542.
- Dışişleri Bakanlığı. (2016). Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Boris Johnson'ın Ülkemizi Ziyareti Hk.. (25.09.2016) http://www.mfa.gov.tr/no_-235_-25-eylul-2016_-birlesik-krallik-disisleri-bakani-boris-johnson_in-ulkemizi-ziyareti-hk_.tr.mfa (Erişim: 23.05.2017).

- Dışişleri Bakanlığı. (2017a). Türkiye-Birleşik Krallık İlişkileri. (23.05.2017) <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-ingiltere-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (Erişim: 23.05.2017).
- Dışişleri Bakanlığı. (2017b). Londra'da 22 Mart 2017 Tarihinde Meydana Gelen Terör Saldırıları Hk.. (22.03.2017) http://www.mfa.gov.tr/no_-86_-londra_da-22-mart-2017-tarihinde-meydana-gelen-teror-saldirilari-hakkinda.tr.mfa (Erişim: 23.05.2017).
- Dışişleri Bakanlığı. (2017c). Birleşik Krallık'ta Meydana Gelen Terör Saldırıları Hk.. (23.05.2017) http://www.mfa.gov.tr/no_-152_-birlesik-krallik_ta-meydana-gelen-teror-saldirilari-hk_.tr.mfa (Erişim: 23.05.2017).
- Duke, B. (2018). "A Catharsis of the United Kingdom's Political and Economic Landscape: Post Brexit". *Marmara Journal of European Studies* 26/1, 143-169.
- Ergul-Jorgensen, F. A. ve Aydoğan-Unal, B. (2017). "Historical and Contemporary Euroscepticism in Turkey: A Survey Study on IR Students". *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi* 8/1, 61-76.
- Erol, M. E. (2020) Corbynizmin yükselişi ve düşüşü I: Blair'den Corbyn'e. *Gazete Duvar*. (14.04.2020) <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2020/04/14/corbynizmin-yukselisi-ve-dususu-i-blairden-corbyne/> (Erişim: 11.05.2020).
- Eurovizyon. (2017). Ankara Antlaşması Vizesi iptal mi ediliyor?. (03.05.2017) <http://www.eurovizyon.co.uk/ingiltere/ankara-antlasmasi-vizesi-iptal-mi-ediliyor-h50484.html> (Erişim: 23.05.2017).
- Eylemer, S. ve Tas, I. (2007). "Pro-EU and Eurosceptic Circles in Turkey". *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 23/4, 561-577.
- Frangakis-Syrett, E. (1992). "Implementation of the 1838 Anglo-Turkish Convention on Izmir's Trade: European and Minority Merchants". *New Perspectives on Turkey* 7, 91-112.
- Freeden, M. (2017). "After the Brexit referendum: revisiting populism as an ideology". *Journal of Political Ideologies* 22/1, 1-11.
- Gasımzade, I. (2018). "Brexit: The impact on the United Kingdom and Turkey". *International Journal of Humanities and Education*.
- Goes, E. (2018). "The British General Election 2017: It's the Economy, Stupid!". *Marmara Journal of European Studies* 26/1, 9-29.
- Goodwin, M. ve Milazzo, C. (2017). "Taking back control? Investigating the role of immigration in the 2016 vote for Brexit". *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 450-464.
- Gormley-Heenan, C. ve Aughey, A. (2017). "Northern Ireland and Brexit: Three effects on 'the border in the mind'". *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 497-511.
- Gov.uk. (2011). Strengthening UK-Turkey relations. (09.02.2011) <https://www.gov.uk/government/news/strengthening-uk-turkey-relations> (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2016a). PM meeting with Turkish Prime Minister. (07.03.2016) <https://www.gov.uk/government/news/pm-meeting-with-turkish-prime-minister-7-march-2016>, (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2016b). PM call to Prime Minister Davutoglu. (14.03.2016) <https://www.gov.uk/government/news/pm-call-to-prime-minister-davutoglu-14-march-2016>, (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2016c). PM meeting with President Erdogan of Turkey. (09.07.2016) <https://www.gov.uk/government/news/pm-meeting-with-president-erdogan-of-turkey-9-july-2016>, (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2016d). COBR meeting on the attempted coup in Turkey. (16.07.2016) <https://www.gov.uk/government/news/cobr-meeting-on-the-attempted-coup-in-turkey-16-july-2016>, (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2016e). UK Foreign Secretary Boris Johnson's visit to Turkey. (29.09.2016) <https://www.gov.uk/government/world-location-news/uk-foreign-secretary-boris-johnsons-visit-to-turkey> (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2016f). Minister for Europe visits Turkey. (19.10.2016) <https://www.gov.uk/government/news/minister-for-europe-visits-turkey> (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2016g). PM call with President Erdogan of Turkey. (12.12.2016) <https://www.gov.uk/government/news/pm-call-with-president-erdogan-of-turkey-12-december-2016> (Erişim: 23.05.2017).

- Gov.uk. (2016h). Birleşik Krallık Dışişleri Bakanı Boris Johnson'ın Türkiye Ziyareti. (29.09.2016) <https://www.gov.uk/government/world-location-news/uk-foreign-secretary-boris-johnsons-visit-to-turkey.tr> (Erişim: 26.06.2017).
- Gov.uk. (2017a). PM meeting with President Erdogan. (28.01.2017) <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-statement-following-talks-with-president-erdogan-28-january-2017> (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2017b). PM press conference with Turkish Prime Minister Yildirim. (28.01.2017) <https://www.gov.uk/government/speeches/pm-press-conference-with-turkish-pm-yildirim-28-january-2017> (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2017c). PM call with President Erdogan of Turkey. (09.05.2017) <https://www.gov.uk/government/news/pm-call-with-president-erdogan-of-turkey-9-may-2017> (Erişim: 23.05.2017).
- Gov.uk. (2017d). Foreign Office Minister, Sir Alan Duncan, visits Turkey and Greece. (03.01.2017) <https://www.gov.uk/government/news/foreign-office-minister-sir-alan-duncan-visits-turkey-and-greece> (Erişim: 23.05.2017).
- Göktepe, C. (2006). "The 'forgotten alliance'? Anglo-Turkish relations and CENTO, 1959–65". *Middle Eastern Studies* 35/4, 103–129.
- Gunes-Ayata, A. (2003). "From Euro-scepticism to Turkey-scepticism: changing political attitudes on the European Union in Turkey". *Journal of Southern Europe and the Balkans* 5/2, 205-222.
- Gülmez, S. B. (2013). "Rising Euroscepticism in Turkish politics: The Cases of the AKP and the CHP". *Acta Politica* 48/3, 326-344.
- Gülmez, S. B. (2017). "Do Diplomats Matter in Foreign Policy? Sir Percy Loraine and the Turkish-British Rapprochement in the 1930s". *Foreign Policy Analysis* 15/1, 65–82.
- Gürsoy, Y. (2019a). *Türkiye-Birleşik Krallık-AB İlişkilerinde Siyasi ve Ekonomik Riskler ve Fırsatlar*, DEİK, İstanbul.
- Gürsoy, Y. (2019b). "Brexit and the UK-Turkey Relationship", *Renewing and Rethinking Bilateralism after Brexit*, (Ed: Andrew Glencross), Aston Centre for Europe, Birmingham.
- Haastrup, T., Wright, K. A. M. ve Guerrina, R. (2019). "Bringing Gender In? EU Foreign and Security Policy after Brexit". *Politics and Governance* 7/3, 62–71.
- Haber7. (2020). Binali Yıldırım: 15 Temmuz bir kokteyl darbesiydi. (28.01.2020) <http://www.haber7.com/guncel/haber/2938113-binali-yildirim-15-temmuz-bir-kokteyl-darbesiydi> (Erişim: 11.05.2020).
- Hall, S. ve Wójcik, D. (2018). 'Ground Zero' of Brexit: London as an international financial Centre. *Geoforum*. (21.02.2018) <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.02.002> (Erişim: 18.02.2019).
- Hekimler, O. (2017). "Brexit Sonrasında Merkezi ve Doğu Avrupa'yı Yeniden Düşünmek". *Marmara Journal of European Studies* 25/1, 1-33.
- Henderson, A., Jeffrey, C., Wincott, D. ve Jones, R. W. (2017). "How Brexit was made in England". *British Journal of Politics and International Relations* 19/4, 631-646.
- Hopkin, J. (2017). "When Polanyi met Farage: Market fundamentalism, economic nationalism, and Britain's exit from the European Union". *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 465-478.
- Horniker, A. L. (1942). "William Harborne and the Beginning of Anglo-Turkish Diplomatic and Commercial Relations". *The Journal of Modern History* 14/3, 289 316.
- Hozic, A. ve True, J. (2017). "Brexit as a scandal: gender and global trumpism". *Review of International Political Economy* 24/2, 270-287.
- Hunt, J. ve Minto, R. (2017). "Between intergovernmental relations and paradiplomacy: Wales and the Brexit of the regions". *British Journal of Politics and International Relations* 19/4, 647-662.
- Hürriyet. (2017). İngiliz Bakan Duncan'dan 'FETÖ' açıklaması. (31.01.2017) <http://www.hurriyet.com.tr/ingiliz-bakan-duncandan-feto-aciklamasi-40352103> (Erişim: 21.06.2017).
- Independent. (2017). Theresa May approves £100m fighter jet deal with Erdogan despite human rights abuses. (28.01.2017) <http://www.independent.co.uk/news/world/asia/theresa-may-agrees-100m-fighter-jet-deal-with-turkeys-erdogan-despite-human-rights-concerns-a7551006.html> (Erişim: 23.06.2017).

- İTO (2011). Birleşik Krallık Ülke Etüdü. İTO, İstanbul.
- Jensen, M. D. ve Snaith, H. (2016). "When politics prevails: the political economy of a Brexit". *Journal of European Public Policy* 23/9, 1302-1310.
- Jessop, B. (2017). "The Organic Crisis of the British State: Putting Brexit in its Place". *Globalizations* 14/1, 133-141.
- Kadioğlu, İ. A. (2018). "Great effort, little help? Peace and conflict resolution organisations in Northern Ireland and Turkey". *Conflict, Security & Development* 18/3, 207-232.
- Kadioğlu, İ. A. (2020). "International Peace Efforts in the Syrian Civil War: The 'Inevitable' Failure?". *Turkish Journal of Middle Eastern Studies*. 7/1, 13-44.
- Karacan, P. (2017). "Brexit: Avrupa Birliği Hukuku ve Birleşik Krallık Açısından 'Buzdağının Görünen Yüzü'". *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 19/3, 403-416.
- Kaymas, S. (2017). "Avrupa Birliği ve İngiltere İlişkileri Ekseninde Türkiye'yi Düşünmek: Brexit Referandumunun Türkiye'de Ulusal Gazetelerdeki Temsili". *Egemia* 1/1, 1-32.
- Ker-Lindsay, J. (2017). "Turkey's EU accession as a factor in the 2016 Brexit referendum". *Turkish Studies* 19/1, 1-22.
- Kılıcı, E. N. (2018). "Brexit; Birleşik Krallık ve Euro Bölgesi Açısından Sonuçlarının Değerlendirilmesi". *Sakarya İktisat Dergisi* 7/1, 1-26.
- Kolpinskaya, E. ve Fox, S. (2019). "Praying on Brexit? Unpicking the Effect of Religion on Support for European Union Integration and Membership". *Journal of Common Market Studies* 18/6, 205-219.
- Konuralp, E. ve Adaş, S. (2018). "Ya Brexit Sonrası? Birleşik Krallık'ın AB'den Kopuş Dönemeci ve Alternatifleri". *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 7/2, 518-540.
- Köymen, O. B. (1967). "Anglo-Turkish Relations: 1919-1922". *The Turkish Yearbook* 8, 14-28.
- Lee, S. (2018). "From Technocratic Pragmatism to the Developmental Market: Conceptualising the Politics of Brexit in Terms of the Rivalry of Two Different Political Economies". *Marmara Journal of European Studies* 26/1, 51-74.
- Londra Büyükelçiliği. (2016a). Ambassador's Statement at 'Turkey-UK Science and Innovation Platform'. (21.11.2016) <http://londra.be.mfa.gov.tr/ShowSpeech.aspx?ID=12070> (Erişim: 23.05.2017).
- Londra Büyükelçiliği. (2016b). Ambassador's Statement at the opening of BEKO's Research and Development Centre. (14.12.2016) <http://londra.be.mfa.gov.tr/ShowSpeech.aspx?ID=12077> (Erişim: 23.05.2017).
- Londra Büyükelçiliği. (2017). Türkiye – Birleşik Krallık İlişkileri. (23.01.2017) <http://londra.be.mfa.gov.tr/ShowInfoNotes.aspx?ID=326595> (Erişim: 23.05.2017).
- Marshall, H. ve Drieschova, A. (2018). "Post-Truth Politics in the UK's Brexit Referendum". *New Perspectives* 26/3, 1-18.
- McHarg, A. ve Mitchell, J. (2017). "Brexit and Scotland". *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 512-526.
- Milliyet. (2017). İngiliz Bakan Duncan'dan çarpıcı FETÖ açıklaması. (31.01.2017) <http://www.milliyet.com.tr/ingiliz-bakan-duncan-dan-carpici-dunya-2388337/>, (Erişim: 21.06.2017).
- Millman, B. (1998). *Ill-Made Alliance: Anglo-Turkish Relations, 1934-1940*. McGill-Queen's University Press, Montreal.
- Moulton, J. F. G. ve Silverwood, J. (2018). "On the Agenda? The Multiple Streams of Brexit-Era UK Climate Policy". *Marmara Journal of European Studies* 26/1, 75-100.
- NTV. (2017). Başbakan Yıldırım, İngiltere Başbakanı May'i kabul etti. (28.01.2017) <http://www.ntv.com.tr/turkiye/basbakan-yildirim-ingiltere-basbakani-mayi-kabul-etti,bnMmZVpnBUiQ3dXeu8fD0g> (Erişim: 23.05.2017).
- Oguzlu, H. T. (2012). "Turkey and the European Union: Europeanization Without Membership", *Turkish Studies* 3/2, 229-243.
- Oliver, T. (2016). "European and international views of Brexit". *Journal of European Public Policy* 23/9, 1321-1328.

- Öniş, Z. (2007). "Conservative globalists versus defensive nationalists: political parties and paradoxes of Europeanization in Turkey". *Journal of Southern Europe and the Balkans* 9/3, 247-261.
- Özçelik, A. O. (2017). "Analysing stages of subnational mobilisation across the European Union: The case of subnational administrations in Turkey". *Regional and Federal Studies* 27/2, 171-199.
- Özçelik, A. O. ve Pataraya, A. (2019). "Tanınma Sorunu Yaşayan Devletler Açısından Egemenlik ve Tanınma Konusunun Kavramsal Analizi". *Alternatif Politika* 11/1, 1-31.
- Parker, O. (2017). "Critical political economy, free movement and Brexit: Beyond the progressive's dilemma". *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 479-496.
- Parliament.uk. (2017a). Minister gives UK Government perspective on relations with Turkey. (31.01.2017) <http://www.parliament.uk/business/committees/committees-a-z/commons-select/foreign-affairs-committee/news-parliament-2015/uk-relations-with-turkey-evidence-16-171/> (Erişim: 23.05.2017).
- Parliament.uk. (2017b). A 'strategic' relationship, and its implications for Turkey and the UK. (23.03.2017) https://www.publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmcaff/615/61506.htm#_idTextAnchor031 (Erişim: 23.05.2017).
- Parliament.uk. (2017c). Prime Minister's letter to Donald Tusk triggering Article 50. (29.03.2017) <https://www.gov.uk/government/publications/prime-ministers-letter-to-donald-tusk-triggering-article-50/prime-ministers-letter-to-donald-tusk-triggering-article-50> (Erişim: 23.05.2017).
- Pollard, J. S. (2018). Brexit and the wider UK economy. *Geoforum*. (28.02.2018) <http://dx.doi.org/10.1016/j.geoforum.2018.02.005> (Erişim: 18.02.2019).
- Rees, W. (2017). "America, Brexit and the security of Europe". *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 558-572.
- Richet, X. (2018). "Post-Brexit, Post-Populism: What Scenarios for Europe?". *Kapadokya Akademik Bakış* 2/2, 1-11.
- Schmidt, V. A. (2017). "Britain-out and Trump-in: a discursive institutionalist analysis of the British referendum on the EU and the US presidential election". *Review of International Political Economy* 24/2, 248-269.
- Soytürk, M. (2017). "Büyük Britanya'nın Avrupa Birliği İle İlişkisi ve Brexit". *The Journal of International Scientific Researches* 2/4, 72-82.
- Taraktaş, B. (2008). "A Comparative Approach to Euroscepticism in Turkey and Eastern European Countries". *Journal of Contemporary European Studies* 16/2, 249-266.
- The Guardian. (2016a). EU referendum to take place on 23 June, David Cameron confirms. (20.02.2016) <https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/20/cameron-set-to-name-eu-referendum-date-after-cabinet-meeting>, (Erişim: 20.02.2016).
- The Guardian. (2016b). Ukip accused of scaremongering over ad denouncing Turkey. (04.02.2016) <https://www.theguardian.com/politics/2016/feb/04/ukip-accused-scaremongering-advert-denouncing-turkey-islamophobia> (Erişim: 23.05.2017).
- The Guardian. (2017). Theresa May signs £100m fighter jet deal with Turkey's Erdoğan. (20.01.2017) <https://www.theguardian.com/politics/2017/jan/28/theresa-may-signs-100m-fighter-jet-deal-with-turkeys-erdogan> (Erişim: 21.06.2017).
- The Spectator. (2016). Boris Johnson wins The Spectator's President Erdogan Offensive Poetry competition. (18.05.2016) <https://blogs.spectator.co.uk/2016/05/boris-johnson-wins-the-spectators-president-erdogan-offensive-poetry-competition/> (Erişim: 22.06.2017).
- The Sunday Times. (2016). Leaked UK plan to open doors for 1m Turks. (12.06.2016) <https://www.thetimes.co.uk/edition/news/leaked-uk-plan-to-open-doors-for-1m-turks-n085h225w> (Erişim: 18.05.2020).
- Thompson, H. (2017). "Inevitability and contingency: The political economy of Brexit". *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 434-449.
- UKIP. (2016). Turkey IN means Britain OUT of the EU. (18.03.2016) http://www.ukip.org/turkey_in_means_britain_out_of_the_eu (Erişim: 23.05.2017).

- Ventrella, M. (2018). "Brexit and the Fight against Human Trafficking: Actual Situation and Future Uncertainty". *Marmara Journal of European Studies* 26/1, 119-142.
- Visier, C. (2006). Euroscepticism in Turkey: European Ambiguity Fuels Nationalism. *Insitut Europeu de la Mediterrànea*. (01.03.2006) <http://www.iemed.org/anuari/2006/aarticles/aVisier.pdf> (Erişim: 11.07.2019).
- Watkins, S. (2016). "Casting Off?". *New Left Review* 100/Haziran-Temmuz, 5-31.
- Wilson, G. K. (2017). "Brexit, Trump and the special relationship". *British Journal of Politics and International Relations* 19/3, 543-557.
- Wincott, D. (2017). "Brexit dilemmas: New opportunities and tough choices in unsettled times". *British Journal of Politics and International Relations* 19/4, 680-695.
- Worth, O. (2017). "Reviving Hayek's Dream". *Globalizations* 14/1, 104-109.
- Wurzel, R. K. W. (2018). "Germany: How to Manage Brexit While Trying to Safeguard European Integration". *Marmara Journal of European Studies* 26/1, 171-193.
- Xavier, A. I. (2018). "The Impact of Brexit on Security and Defence Multilateralism: More Cooperation or Overlapping Interests?". *Marmara Journal of European Studies* 26/1, 101-118.
- Yankaya, D. (2009). "The Europeanization of MÜSİAD: Political opportunism, Economic Europeanization, Islamic Euroscepticism". *European Journal of Turkish Studies* 9, 1-21.
- Yavuzaslan, K. (2017). "Brexit Yol Ayrımında Avrupa Birliği Sosyal Bütünleşme Çabalarına İnovatif Bir Yaklaşım: Sosyal İnovasyon". *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 19/1, 225-250.
- Yılmaz, H. (2011). "Euroscepticism in Turkey: Parties, Elites, and Public Opinion", *South European Society and Politics* 16/1, 185-208.
- Zarakol, A. (2011). *After Defeat: How the East Learned to Live with the West*, Cambridge University Press, Cambridge.

Beyan ve Açıklamalar (Disclosure Statements)

1. Bu çalışmanın yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyduklarını kabul etmektedirler (The authors of this article confirm that their work complies with the principles of research and publication ethics).
2. Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması beyan edilmemiştir (No potential conflict of interest was reported by the authors).
3. Bu çalışma, intihal tarama programı kullanılarak intihal taramasından geçirilmiştir (This article was screened for potential plagiarism using a plagiarism screening program).